

DOI 10.18524/2304-1587.2018.2(33).146898
УДК 346.9

Н. О. Петренко

кандидат юридичних наук
Херсонський державний університет,
кафедра адміністративного і господарського права
та правоохоронної діяльності
вул. Університетська, 27, Херсон, 73000, Україна

ПОЗОВ ТА ПОЗОВНА ЗАЯВА В ГОСПОДАРЬСЬКОМУ СУДОЧИНСТВІ

У статті досліджуються питання співвідношення понять «позов», «позовні вимоги», «позовна заява». Так, позовне провадження є одним із центральних інститутів господарського судочинства. При цьому позовне провадження розпочинається саме поданням позовної заяви та зверненням позивачем вимог до відповідача. З набранням чинності нової редакції Господарського процесуального кодексу України були значно змінені вимоги до позовної заяви як процесуального документа, із яким позивач звертається до суду. Зазначені зміни призвели до формалізації початкової стадії господарського процесу – відкриття провадження по справі.

Ключові слова: позов, позовна заява, позовні вимоги, вимоги до позовної заяви.

Постановка проблеми. За правилами позовного провадження розглядається більшість справ господарського судочинства. Ініціаторами звернення до суду є особи, які вимагають відновлення свого порушеного або оспорюваного права – позивач або позивачі. Вони звертаються до відповідного суду із позовною заявою. На стадії відкриття провадження по справі суд досліджує зміст позовної заяви та її відповідність вимогам Господарського процесуального кодексу України. При цьому, в судовій практиці, науковій літературі та Господарському процесуальному кодексі України використовуються поняття «позов», «позовна заява», «позовні вимоги». На перший погляд вони є синонімами. Проте їх застосування в межах одного процесуального інституту не робить їх взаємозамінними. Таким чином, дослідження наведених категорій, виявлення їх співвідношення має значення як для науки, так і для правозастосовної діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Із аналізу наукової літератури вбачається, що дослідженню питань правової природи позовів, позовної заяви, вимог до позовної заяви приділяли увагу О. Г. Братель, Е. В. Васьковський, Д. Д. Луспеник, Г. Л. Осокіна, Ж. Н. Машутіна, М. Й. Штефан та інші науковці.

Метою статті є дослідження категорії «позов», «позовні вимоги», «позовна заява» та їх співвідношення, обґрунтування їх наукового значення та застосування в юридичній практичній діяльності. Окрема увага приділяється вимогам до позовної заяви, закріпленим в Господарському процесуальному кодексі України, та їх аналізу.

Виклад основного матеріалу. Частина 2 статті 161 Господарського процесуального кодексу України закріплює перелік заяв, які можуть бути подані по суті справи. Перше та основне місце серед них займає позовна заява. Звернення із позовною заявою до суду є підставою для порушення провадження по справі. При цьому, позовна заява є одним із основних засобів, за допомогою якого особа може відновити своє оспорюване чи порушене право.

В науковій літературі, юридичній практичній діяльності одночасно використовуються два терміни – «позовна заява» та «позов». Проте достатньої уваги розмежуванню зазначених процесуальних категорій не приділяється.

Так, ще Е. В. Васьковський, досліджуючи позовне провадження в цивільному процесі, зазначив, що позовні вимоги, які заявляються суду у формі прохання, називаються «позовними», а якщо вони виражені у письмовій формі, то мають назву «позовні прохання» [1, с. 125]. В подальшому він доходить висновку, що позов являє собою вимогу, яка міститься в позовному проханні, тобто означає її предмет [1, с. 125]. Зазначена ідея була розвинута в дисертаційному дослідженні Ж. Н. Машутіної. Так, вона визначає позов як вимогу до суду або іншого юрисдикційного органу про захист суб'єктивного (у широкому розумінні) права або охоронюваного законом інтересу, яка підлягає розгляду у встановленому законом порядку. Позов має свій зміст та форму, автор вважає формою, в якій виражається вищезазначений зміст, позовною заявою [2, с. 7].

Таким чином, питання співвідношення понять «позов» та «позовна заява» не є новим, проте в сучасній національній науці йому не приділяється достатньої уваги.

У чинній редакції Господарського процесуального кодексу України застосовуються терміни «позовна заява», «позов» та «позовні вимоги». З метою визначення правильності їх застосування необхідно розкрити зміст кожного з цих понять.

Так, відповідно до ч. 1 ст. 171 Господарського процесуального кодексу України позов пред'являється шляхом подання позовної заяви до суду першої інстанції, де вона реєструється та не пізніше наступного дня передається судді. В науковій літературі позов розглядають як вимогу до господарського суду заінтересованої особи про здійснення правосуддя в господарській справі на захист прав та інтересів, порушених чи оспорюваних іншою особою [3, с. 123]. Однак, з наведеним твердженням, що позов – це звернення до суду, погодитися не можна. Оскільки вимога позивача адресується відповідачу, тобто саме тій особі, яка на думку позивача має відновити її порушене чи оспорюване право. А господарський суд здійснює діяльність по вчиненню визначених законодавством процесуальних дій, спрямованих на вирішення господарської справи по суті.

Інші автори під позовом у господарському процесі розуміють як спрямовану через суд вимогу позивача до відповідача про захист порушеного або оспорюваного суб'єктивного права чи охоронюваного законом інтересу, яка здійснюється у визначеній законом процесуальній формі [4, с. 118]. Аналізуючи аналогічного змісту визначення, О. Г. Братель приходиться до висновку, що учені-процесуалісти в пропонованих визначеннях категорії «позов» процесуальне явище «позовна заява» підмінюють словосполученням «вимога позивача звернена через суд» [5, с. 11]. Проте вбачається, що

наведений висновок є помилковим та звужує поняття «позовна заява» виключно до вимоги, яка спрямовується через суд. До того ж слід, зауважити, що позов – це і є вимога, яка міститься в позовній заяві та звернена до відповідача по справі, а позовна заява – це процесуальний документ, який містить в собі вимогу. Таким чином, висновок О. Г. Брателя щодо підміни понять є необґрунтованим.

Позов є єдиним поняттям, що має пов'язані між собою дві сторони – матеріальну та процесуальну, без кожної з яких не може бути позову. Матеріально-правова сторона позову (вимога позивача до відповідача) хоча й виникає ще до порушення провадження у справі, але тільки з порушенням провадження у справі в господарському суді набуває господарсько-процесуального характеру як складова частина позову. Процесуально-правова сторона позову – це звернення до господарського суду з проханням щодо вирішення господарського спору по суті і захисту порушеного або такого, що оспорується правом чи охоронюваного законом, інтересу [6, с. 152]. В останньому значенні позов є інститутом господарсько- процесуального права.

Таким чином, позов можна визначити як матеріально-правову вимогу позивача (позивачів), звернену через господарський суд до відповідача (відповідачів) з метою захисту порушеного або такого, що оспорується права чи охоронюваного законом інтересу, яка викладена у позовній заяві.

Як зазначалось вище, господарське процесуальне законодавство містить ще один термін – «позовні вимоги». Із аналізу Єдиного державного реєстру судових рішень вбачається, що господарські суди, ухвалюючи судові рішення, застосовують словосполучення «позов задовольнити», «позов задовольнити частково», «у задоволенні позову відмовити», а значно рідше – «позовні вимоги задовольнити» та інше.

Згідно із п. 4 ч. 3 ст. 162 Господарського процесуального кодексу України, позовна заява повинна містити зміст позовних вимог. При цьому під змістом позовних вимог законодавець розуміє спосіб (способи) захисту прав або інтересів, передбачений законом чи договором, або інший спосіб (способи) захисту прав та інтересів, який не суперечить закону і який позивач просить суд визначити у рішенні. О. П. Вершинін зазначає, що способи захисту права – це передбачені законом дії, безпосередньо спрямовані на захист права, вони є завершальними актами захисту у вигляді матеріально-правових дій або юрисдикційних дій щодо усунення перешкод на шляху здійснення суб'єктами своїх прав або припинення правопорушень, відновлення становища, яке існувало до порушення [7, с. 11]. Із наведеного вище вбачається, що позовна вимога є матеріально-правовою стороною позову. Тобто позовна вимога є частиною позову та міститься в позові.

В свою чергу позов подається до суду у формі позовної зави. Так, позовна заява – це поданий до суду процесуальний документ, зафіксований на матеріальному носії та виконаний відповідно до вимог процесуального закону, у якому містяться матеріально-правові вимоги позивача до відповідача (третьої особи до однієї або обох сторін), засновані на певних юридичних фактах, обумовлених спірними матеріально-правовими відносинами [5, с. 11]. Тобто позовна заява є письмовим документом, який подається до суду та має відповідати вимогам, встановленим процесуальним законодавством. Стаття 162 Господарського процесуального кодексу

України закріплює перелік вимог, які повинна містити позовна заява. Із набранням чинності 15.12.2017 року нової редакції Господарського процесуального кодексу України вимоги до позовних заяв стали більш суворими. Так, станом на сьогоднішній день, позовна заява має містити відомості, які раніше не вимагалися, а саме: відомості про вжиття заходів досудового врегулювання спору – у випадку, якщо законом встановлено обов'язковий досудовий порядок урегулювання спору; перелік документів та інших доказів, що додаються до заяви; зазначення доказів, які не можуть бути подані разом із позовною заявою (за наявності); зазначення щодо наявності у позивача або іншої особи оригіналів письмових або електронних доказів, копії яких додано до заяви; попередній (орієнтовний) розрахунок суми судових витрат, які позивач поніс і які очікує понести в зв'язку із розглядом справи; підтвердження позивача про те, що ним не подано іншого позову (позовів) до цього самого відповідача (відповідачів) з тим самим предметом та з тих самих підстав.

Так, численними стали випадки залишення позовних заяв без руху саме з підстав недотримання вимог до змісту позовної заяви. Одним із прикладів такого судового рішення є ухвала господарського суду Дніпропетровської області від 01.11.2018 по справі № 904/4881/18. Зазначеною ухвалою позовну заяву залишено без руху у зв'язку із порушенням п. 9 ч. 3 ст. 162 ГПК України, а саме – позовна заява не містить попереднього (орієнтовного) розрахунку суми судових витрат, які позивач поніс і які очікує понести в зв'язку із розглядом справи з врахуванням вимог щодо складу судових витрат, визначених ст. 123 ГПК України [8]. Проте, відповідно до п. 2 ст. 124 Господарського процесуального кодексу України, у разі неподання стороною попереднього розрахунку суми судових витрат, суд може відмовити їй у відшкодуванні відповідних судових витрат, за винятком суми сплаченого нею судового збору. Отже, у разі неподання такого розрахунку при ухваленні судового рішення буде вирішуватися питання розподілу виключно судового збору. Таким чином, вбачається, що подання попереднього розрахунку із позовною заявою не є обов'язковим, як це визначає суд у вищенаведеній ухвалі. Таке судове рішення є прикладом формального підходу до норм процесуального законодавства, а в даному випадку саме до вимог, які висуваються до позовної заяви.

Е. В. Васьковський стверджував, що для процесуальних дій законом встановлені обов'язкові форми, строки та способи виконання. Процесуальний формалізм, – наголошував він, – при всій своїй необхідності являє велику небезпеку для розкриття в процесі матеріальної правди [1, с. 130]. Дослівне трактування процесуального законодавства не визнається і Європейським судом з прав людини. Так, наприклад, у рішенні Європейського суду з прав людини у справі «Жофр де ля Прадель проти Франції» від 16 грудня 1992 року зазначено, що не повинно бути занадто формального ставлення до передбачених законом вимог, так як доступ до правосуддя повинен бути не лише фактичним, але і реальним [9].

З метою усунення виявленого протиріччя в частині зазначення попереднього розрахунку судових витрат, пропонується викласти п. 9 ч. 3 ст. 162 Господарського процесуального кодексу України в наступній редакції: «попередній (орієнтовний) розрахунок суми судових витрат (крім судового збору), які позивач поніс і які очікує понести в зв'язку із розглядом справи, у разі їх стягнення».

Підсумовуючи викладене, можна зазначити наступне. Співвідношення понять «позовна заява» та «позов» необхідно досліджувати як форму та її зміст. Так, позовна заява – це письмовий документ, який адресований суду та має відповідати закріпленим в процесуальному законодавстві вимогам. В свою чергу, позовна заява містить позов (матеріально-правову вимогу) до відповідача. Наведений висновок відповідає і нормам чинного процесуального законодавства – позов пред’являється шляхом подання позовної заяви до суду першої інстанції (ч.1 ст. 171 Господарського процесуального кодексу України). Однак, в законодавстві досліджувані поняття в деяких випадках використовуються у невідповідності до їх змісту. Так, пунктом 10 ч. 3 ст. 164 Господарського процесуального кодексу України закріплено, що позовна заява повинна містити підтвердження позивача про те, що ним не подано іншого позову (позовів) до цього самого відповідача (відповідачів) з тим самим предметом та з тих самих підстав. Параграфом 3 глави 2 Господарського процесуального кодексу України закріплені правила визначення територіальної юрисдикції (підсудності) справ. В даному параграфі використовується термін «позов». Наприклад, позови у спорах за участю кількох відповідачів можуть пред’являтися до господарського суду за місцезнаходженням чи місцем проживання одного з відповідачів (ч. 2 ст. 29 Господарського процесуального кодексу України). Проте, в зазначених вище випадках мова йде не про вимогу, яка пред’являється позивачем до відповідача з метою відновлення свого порушеного чи оспорюваного права, а саме про документ, який подається до суду. Так, позивач має підтвердити у позовній заяві відсутність факту подання такої самої або аналогічної позовної заяви до іншого суду, а не взагалі звернення вимог до протилежної сторони. Так, особа, яка вважає, що її право порушено, окрім звернення до суду не позбавляється можливості в іншій спосіб висувати вимоги (позиватися) до протилежної сторони. Наприклад, направляти претензії, ініціювати врегулювання спору шляхом застосування процедури медіації тощо. Стосовно визначення територіальної юрисдикції (підсудності) спору, то в даному випадку також мова йде про визначення суду, до якого буде подана позовна заява. Оскільки позов пред’являється відповідачу по справі, а до суду подається саме позовна заява як документ, який має відповідати ряду вимог. Таким чином, правила визначення підсудності застосовуються саме до позовних заяв, а не позовів.

Висновки. Із урахуванням зазначеного, вбачається, що в процесуальному законодавстві не приділяється належної уваги питанню правильності застосування термінів, а саме відповідності терміну його змісту. Водночас маємо глибоке переконання, що точність застосування термінів в законодавстві надасть можливість в подальшому зменшити кількість процесуальних помилок та буде сприяти збільшенню юридичної грамотності серед юристів-практиків.

Подальшого, більш детального дослідження потребують закріпленні новою редакцією Господарського процесуального кодексу України вимоги до позовних заяв. Оскільки їх збільшення, а іноді невідповідність іншим нормам цього ж законодавчого акту призводить лише до їх формального тлумачення зі сторони суду, що може вважатися обмеженням особи на доступ до правосуддя.

Список літератури

1. Васьяковский Е. В. Учебник гражданского процесса. Москва: издание Бр. Башмаковых, 1917 г. 492 с.
2. Машутина Ж. Н. Судебная защита и проблема соотношения материального и процессуального: автореферат дис... канд. юрид. наук.: 712. Томск, 1972. 20 с.
3. Боровик С. С., Джунь В. В., Мудрий С. М. Захист прав суб'єктів господарювання в арбітражних судах України. Київ, 2001. 123 с.
4. Притика Д. М., Тітов М. І., Щербина В. С. Арбітражний процес. Харків, 2001. 230 с.
5. Братель О. Г. Категорії «позов» і «позовна заява» як складова цивільних процесуальних юридичних фактів. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 2. С. 4-12.
6. Чернадчук В. Д., Сухонос В. В., Нагребельний В. П., Лук'янець Д. М. Господарське процесуальне право: підручник / За ред. В. Д. Чернадчука. Суми: ВТД «Університетська книга», 2008. 378 с.
7. Способы защиты гражданских прав в суде: дис... доктора юрид. наук.: 12.00.03. Санкт-Петербург, 1998. 56 с.
8. Ухвала господарського суду Дніпропетровської області від 01.11.2018 по справі № 904/4881/18/ Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/77527198> (дата звернення: 25.10.2018).
9. Case of Geouffredela Pradelle v France (ApplicationNo 12964/87) / European Court of Human Rights URL: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57778#%7B%22itemid%22:%5B%5C%22001-57778%22%5D%7D>(дата звернення: 25.10.2018).

Стаття надійшла до редакції 26.10.2018

Н. О. Петренко

Херсонский государственный университет,
кафедра административного и хозяйственного права
и правоохранительной деятельности
ул. Университетская, 27, Херсон, 73000, Украина

ИСК И ИСКОВОЕ ЗАЯВЛЕНИЕ В ХОЗЯЙСТВЕННОМ СУДОПРОИЗВОДСТВЕ

Резюме

Предметом исследования в статье являются понятия «иск», «исковое заявление» и «исковые требования» в хозяйственном судопроизводстве. Исковое производство является одним из главных институтов хозяйственно-процессуального права. Так, под иском понимается требование, которое истец заявляет к ответчику о защите его нарушенного или оспариваемого права или охраняемого законом интереса. Данное требование предъявляется в форме искового заявления. Под исковым заявлением понимается процессуальный документ, который подается в суд и должен соответствовать требованиям процессуального законодательства. С вступлением в силу новой редакции Хозяйственного процессуального кодекса Украины требования к оформлению исковых заявлений значительно ужесточились. Такие изменения привели к формализации первой стадии хозяйственного судопроизводства – открытию производства по делу, что противоречит практике Европейского суда по правам человека.

Ключевые слова: иск, исковое заявление, исковые требования, требования к исковому заявлению.

N. O. Petrenko

Kherson State University,

Department of Administrative and Commercial Law and Law Enforcement
University st., 27, Kherson, 73000, Ukraine

LAWSUIT AND STATEMENT OF CLAIM IN ECONOMIC LIABILITY PROCESS

Summary

The subject of research in the article are the concepts of “lawsuit”, “statement of claim” and “claim requirements” in economic legal process. The lawsuit is one of the main institutions of economic-procedural law. Thus, a claim is understood as a claim that the claimant declares to the defendant about the protection of his violated or disputed right or interest protected by law. This requirement is presented in the form of a statement of claim. A statement of claim is understood as a procedural document that is filed with a court and must comply with the requirements of procedural law. With the entry into force of the new edition of the Economic Procedural Code of Ukraine, the requirements for filing claims were significantly tightened. Such changes led to the formalization of the first stage of economic legal process – the opening of the proceedings, which is contrary to the practice of the European Court of Human Rights.

Key words: lawsuit, statement of claim, claim requirements, requirements to the statement of claim.